

Визначення рівня сформованості професійно-проектувальної діяльності викладачів ВНЗ на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням

У статті проаналізовано результати експериментальної перевірки результативності застосування технології проектування навчальної інформації на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням, обґрунтовано базовий критерій оцінки результативного інформаційного продукту – інформаційно зорієнтована компетентність. Аналіз отриманих результатів здійснено на основі двох наукових стратегій: лонгітюдної, що дозволило простежити динаміку змін інформаційно зорієнтованої компетентності учасників експерименту на початку та після завершення його формувального етапу, та порівняти шляхом зіставлення результатів навчальної діяльності студентів експериментальних та контрольних груп.

Ключеві слова: викладач іноземної мови, проектування навчальної інформації, інформаційно зорієнтована компетентність

Постановка проблеми і її актуальність. У "Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті" підкреслено, що "держава повинна забезпечувати належну якість освіти особистості, яка усвідомлює свою належність до певної сфери професійної діяльності в суспільстві, орієнтується в реаліях і перспективах розвитку наукового знання з сфери науки, що вивчається, підготовлена до життя і праці у світі, який постійно змінюється" [1].

Одним із шляхів її впровадження є забезпечення якісно нового рівня навчальної інформації, проектуванням якої у вищій школі займається викладач. У зв'язку з цим змінюються і функції викладача ВНЗ, його діяльність орієнтується на створення умов для успішного оволодіння студентами азів професійного спілкування з залученням сучасних знань. За цих умов метою реформи вищої школи на нових законодавчих засадах є досягнення принципово нового рівня підготовки викладача іноземної мови – мобільного, здатного постійно самоудосконалюватись. Такій підхід забезпечить продуктивну взаємодію викладача та студентів у ході навчального процесу, підвищить їх інтерес до іноземної мови, а також виступить важливим засобом формування професіоналу нової формації.

Однак на етапі активної модернізації вітчизняної системи освіти наявний рівень особистої та професійної адаптації викладачів іноземної мови у інформаційному просторі не відповідає сучасним вимогам суспільства щодо використання ними педагогічної інформації у процесі розв'язання навчально-професійних завдань. Тому актуальним є експериментальне

дослідження теоретичних та практичних аспектів упровадження технології проектування навчальної інформації викладачем вищої школи в ході професійно-педагогічної діяльності.

Мета статті показати результати експериментальної перевірки ефективності впровадження технології проектування навчальної інформації викладачем вищого навчального закладу, представити програму реалізації експериментальної роботи, в основу якої покладено розв'язання двох основних завдань: визначити сучасний стан володіння викладачами вищих навчальних закладів теорією і практикою проектування навчальної інформації (констатувальний етап експерименту); впровадити, апробувати розроблену технологію та довести її ефективність (формульальний етап експерименту).

Виклад основного матеріалу дослідження. Для опису об'єкта дослідження виділяють ті його характеристики, які достатньо повно його відображають і піддаються виміру [2]. *Базовим критерієм* для визначення кількісних та якісних характеристик досліджуваного явища став результативний інформаційний продукт (див. рис. 1.1), яким є *інформаційно зорієнтована компетентність*. Вибір окресленого поняття ґрунтується на тому, що його використання дозволить оцінити змістову складову проектування навчальної інформації викладачем вищої школи в динаміці. Саме ж оцінювання за таких умов передбачає визначення як рівня досягнень (оволодіння сумою знань, умінь та навичок), так і сформованості самоздатності до оптимальних дій [3, с. 68]. Обґрунтування зазначеного критерію як робочого образу досліджуваного явища проведемо, посилаючись на сутнісну характеристику понять "компетентність" та "інформаційно-зорієнтована компетентність". Спираючись на дослідження Н.В. Кузьміної, І.О. Зимньої, А.К. Маркової, Ю.Г. Татура, *інформаційно зорієнтовану компетентність викладача вищого навчального закладу* будемо розглядати як прояв ним прагнення та здатності (готовності) реалізувати власний потенціал (знання, уміння, досвід та ін.) в ефективній, творчій роботі з інформацією у всіх формах її представлення у професійному середовищі, з використанням усіх наявних засобів роботи з нею, усвідомлюючи її соціальну значущість та особисту відповідальність за її результати (підготовка фахівця нової формації).

Відповідно, її основними структурними компонентами є: мотиваційний (потреби, мотиви), когнітивно-інформаційний (знання), діяльнісний (уміння, досвід діяльності, сформованість способів діяльності, технологічної писемності), ціннісно-змістовий (ставлення до заданого виду діяльності та об'єкта її прикладання (самої інформації), емоційно-вольовий (регуляція процесу та прояву результату; саморегуляція), які стануть підґрунтям для розробки критеріїв та показників оцінки інформаційно зорієнтованої компетентності як робочого образу досліджуваного явища. Виокремлено та охарактеризовано її компоненти: ціле-мотиваційний (потреби, мотиви), когнітивно-інформаційний (знання), діяльнісний (уміння, досвід діяльності,

сформованість способів діяльності), ціннісно-змістовий (ставлення до заданого виду діяльності та її об'єкта – самої інформації), емоційно-вольовий (регуляція діяльності та прояву результату, саморегуляція).

На основі базового критерію визначимо сучасний стан досліджуваної проблеми серед викладачів вищих навчальних закладів.

Для дослідження ми відібрали постійну групу з 217 викладачів вищих навчальних закладів різних регіонів України, реалізація професійної діяльності в контексті досліджуваної проблеми яких вивчалася нами упродовж 2013–2014 рр. За таких умов їх характеристика була підтверджена компетентними суддями (завідуючими кафедрами). Обраний підхід до підбору учасників констатувального етапу експерименту став підставою для формування вибіркової сукупності з їх числа.

Отримані результати підтвердили припущення про те, що підготовка викладачів вищих навчальних закладів до проектування навчальної інформації є недостатньою. Цей факт визначає необхідність підвищення ефективності інформаційної взаємодії (навчальна інформація – викладач, викладач – студент, студент – навчальна інформація) шляхом розробки авторської технології, впровадження якої здійснювалося протягом 2010–2013 рр.

Особливістю перевірки ефективності формувального етапу експерименту стала оцінка проектувальної діяльності викладачів ВНЗ у роботі з інформацією за результатами сформованості інформаційно зорієнтованої компетентності студентів. Відповідно, експериментальна робота охоплювала студентів I–III курсів фізико-математичних, філологічних, педагогічних факультетів ряду педагогічних навчальних закладів України, факультету менеджменту організації туристичного та готельно-ресторанного бізнесу Ужгородського навчального центру Київського національного торговельно-економічного університету у кількості 367 осіб (експериментальна група (ЕГ) – 182, контрольна група (КГ) – 185 осіб), з якими працювало 47 викладачів.

Аналіз отриманих результатів здійснено на основі двох наукових стратегій: *лонгітюдної*, що дозволило простежити динаміку змін інформаційно зорієнтованої компетентності учасників експерименту на початку та після завершення його формувального етапу, та *порівняльної* шляхом зіставлення результатів навчальної діяльності студентів експериментальних та контрольних груп.

Результати лонгітюдного дослідження свідчать про підвищення вияву якісних показників навчальної діяльності студентів експериментальних груп, що здійснювалася на основі використання теорії і практики проектування навчальної інформації. Результати порівняльної експериментальної роботи свідчать про суттєві переваги показників у студентів експериментальних груп порівняно з контрольними: у мотиваційній сфері підвищився ранг проектувальних та інформаційно зорієнтованих мотивів; активно

проявляється усвідомлення соціальної значущості та особистої відповідальності за результати своєї діяльності (ціннісно-змістовий компонент), необхідність її постійного вдосконалення у сфері пошуку та перетворення інформації (емоційно-вольовий компонент).

Якісний показник знань студентів контрольних груп після виконання творчих завдань становив 67,4 %, студентів експериментальних груп – 86,9%.

Суттєво змінилися середні значення показників оцінки в структурі системи вмінь в експериментальних групах порівняно з контрольними (рис. 1).

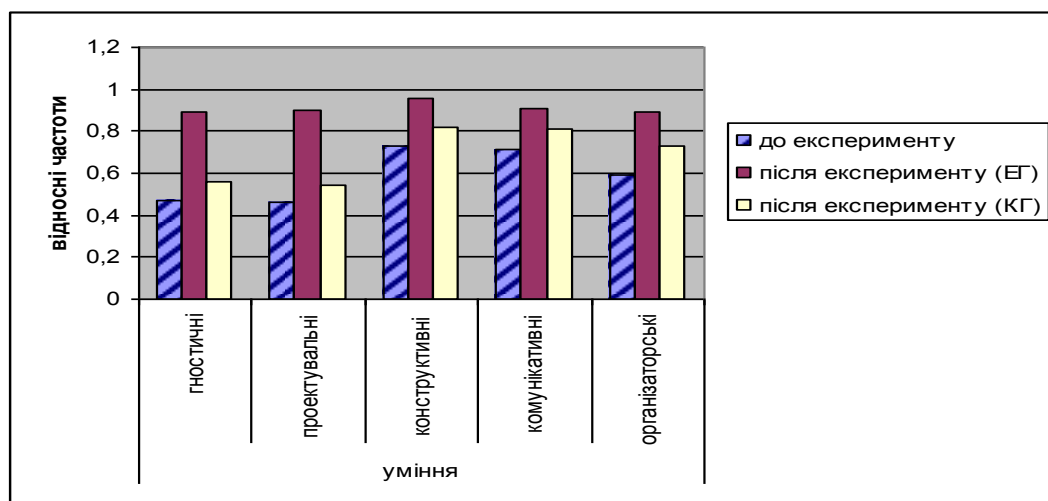

Рис. 1. Динаміка рівня сформованості умінь у студентів ЕГ та КГ
(за методикою О. Смірнова)

Відбулися суттєві зміни в ціле-мотиваційній сфері: підвищився ранг проєктувальних та інформаційно зорієнтованих мотивів; серед студентів активно проявляється усвідомлення соціальної значущості та особистої відповідальності за результати своєї діяльності (ціннісно-змістовий компонент), необхідність її постійного вдосконалення в сфері пошуку та перетворення інформації (емоційно-вольовий компонент).

Якісний показник знань студентів експериментальних груп після виконання творчих завдань підвищився у порівнянні зі студентами експериментальних. Суттєво змінилися середні значення показників оцінки в структурі системи вмінь в експериментальних групах порівняно з контрольними.

Вірогідність розбіжностей рівнів сформованості інформаційно зорієнтованої компетентності студентів вищих навчальних закладів доведено за допомогою \hat{H} -критерію Краскелла-Валліса.

Висновки та перспективи подальшої діяльності. Результати експерименту підтвердили правильність висунутої гіпотези та засвідчили ефективність упровадження технології проєктування навчальної інформації в процесі професійно-педагогічної діяльності викладача вищого навчального закладу.

Список використаних джерел:

1. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. – К.: Освіта., 2002. – 24 с.
2. *Моделирование педагогических ситуаций* / [под ред. Ю. Н. Кулюткина, Г. С. Сухобской]. – М. : Педагогика, 1981. – 118 с.
3. *Ильязова М. Д. О структуре компетентности будущего специалиста* / М. Д. Ильязова // *Интеграция науки и высшего образования*. – 2008. – № 1. – С. 67–71.

У статті проаналізовано результати експериментальної перевірки результативності застосування технології проектування навчальної інформації на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням, обґрунтовано базовий критерій оцінки результативного інформаційного продукту – інформаційно зорієнтована компетентність. Аналіз отриманих результатів здійснено на основі двох наукових стратегій: лонгітюдної, що дозволило простежити динаміку змін інформаційно зорієнтованої компетентності учасників експерименту на початку та після завершення його формувального етапу, та порівняти шляхом зіставлення результатів навчальної діяльності студентів експериментальних та контрольних груп.

Ключеві слова: викладач іноземної мови, проектування навчальної інформації, інформаційно зорієнтована компетентність

У статті проаналізовано результати експериментальної перевірки результативності застосування технології проектування навчальної інформації на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням, обґрунтовано базовий критерій оцінки результативного інформаційного продукту – інформаційно зорієнтована компетентність. Аналіз отриманих результатів здійснено на основі двох наукових стратегій: лонгітюдної, що дозволило простежити динаміку змін інформаційно зорієнтованої компетентності учасників експерименту на початку та після завершення його формувального етапу, та порівняти шляхом зіставлення результатів навчальної діяльності студентів експериментальних та контрольних груп.

Ключеві слова: викладач іноземної мови, проектування навчальної інформації, інформаційно зорієнтована компетентність

**Використання матеріальних і нематеріальних форм
представлення навчальної інформації викладачем ВНЗ
на заняттях з іноземної мови**

Стратегічний напрямок в українській вищій школі визначається сьогодні програмою входження до загальноєвропейського освітнього простору, що формується на засадах Болонського процесу. Докорінні зміни у системі освіти України вимагають підвищення рівня володіння іноземними мовами серед студентів немовних факультетів з метою їх подальшої самореалізації на ринку праці у Європейському просторі.

Впровадження технології структурування становить невід'ємний атрибут системи професійно-педагогічної роботи викладача вищої школи з інформацією. За таких умов структурування навчальної інформації в дидактичному процесі вищої школи розглядаємо як спеціальну побудову навчального матеріалу, що спрямована на обробку, цільову орієнтацію наукової інформації і адаптацію її до навчальних умов [Медведєва А. С. Підготовка майбутніх учителів до структурування навчальної інформації у дидактичному процесі загальноосвітньої школи (на матеріалі математики і фізики): дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Медведєва Анастасія Сергіївна. – Одеса, 2003. – 181 с. 183].

Розв'язання окресленого завдання викладачем вищої школи реалізується такими способами: згортанням інформації, її стисненням, моделюванням, візуалізацією.

Згортання наукової і навчально-пізнавальної інформації здійснюється за допомогою узагальнення, випущення, суміщення і заміщення.

Стиснення навчальної інформації відбувається шляхом використання опорних конспектів (В.Ф. Шаталов); оперативних схем дій (П.Я. Гальперін); ідеї глобальних, укрупнених тем, що представлена у вигляді "основних одиниць засвоєння" (П.Я. Гальперін, Д.Б. Ельконін); методу укрупнення дидактичних одиниць (УДО) (П.М. Ерднієв) і досягнення раннього узагальнення (В.В. Давидов, Д.Б. Ельконін).

Моделювання навчальної інформації – відомий спосіб структурування інформації. Здебільшого всі моделі поділяються на дві групи: матеріальні (фізичні й аналогові) та ідеальні (інтуїтивні та знакові). У свою чергу, у знаковому моделюванні особливо виокремлюється математичне моделювання.

Візуалізація навчальної інформації містить у собі знання функцій мультимедіа, гіпертексту, ролі Інтернету в дидактичному процесі вищої школи.

Кожен із виділених способів структурування навчальної інформації має різноманітні форми її подання: логічну, продукційну, фреймову, семантичну.

Так, прикладом логічної форми подання інформації є символічний запис математичних аксіом і теорем із використанням логіки предикатів. Продукційна форма представляється набором правил або алгоритмічних наказів для подання певної процедури вирішення задач. Семантична форма подається знаннями із використанням графів, блок-схем, рисунків тощо. Фреймова форма складається з декількох комірок-слотів, кожна з яких має своє призначення (таблиці, матриці тощо).

Запропоновані шляхи структурування інформації є підґрунтям для розробки змісту навчальної дисципліни та тісно пов'язані з розробкою форм її представлення.

Спираючись на мету та завдання нашого дослідження, а також класифікацію джерел навчальної інформації, представимо власну класифікацію форм представлення інформації студентам (див. таб. 1.1, 1.2).

Розглянемо характеристику запропонованих форм представлення навчальної інформації, спираючись на те, що ефективність обраної форми залежить від того, наскільки вона співвідноситься з характером навчального матеріалу, відповідає типу мислення тих, хто навчається, тощо.

Однією з найважливіших матеріальних форм представлення інформації є *текст*. Це цілісна одиниця, що складається з комунікативно-функціональних елементів, організованих у систему з метою здійснення комунікативного наміру автора тексту відповідно до мовної ситуації.

Текст відображає певну комунікативну подію, тому елементи події повинні бути співвіднесені з окремими компонентами (або одиницями) тексту. Виявлення одиниць тексту та їх ієрархії в загальній структурі допомагає розкрити сутнісні характеристики тексту – змістові, функціональні, комунікативні. Текст має свою мікро- і макросемантику, мікро- і макроструктуру. Текстова семантика зумовлена комунікативними завданнями передачі інформації, а його структура визначається особливостями внутрішньої організації одиниць і закономірностями їх взаємозв'язку в межах цілісного повідомлення. За засобами представлення розрізняють мовні, письмові, аудіо- і аудіо-відео тексти.

навчання – це відповідь на запитання "За допомогою чого навчати?". Отже засобами навчання можуть бути різноманітні матеріальні предмети, які допомагають учителю організувати ефективне навчання іноземної мови, а учням успішно оволодівати нею. В методиці навчання іноземних мов до засобів навчання висуваються певні вимоги. Так, засоби навчання повинні:

- а) виступати у матеріальній формі і виконувати свою основну функцію, а саме – бути таким засобом праці, який забезпечує реалізацію діяльності вчителя і діяльності учня у навчальному процесі з іноземної мови;
- б) бути орієнтованими на цілі навчання, тобто сприяти досягненню цілей у процесі навчання іноземної мови;
- в) бути інструментами реалізації методів і прийомів, що застосовуються у навчальному процесі, і забезпечувати управління діяльністю вчителя і діяльністю учня;
- г) відповідати сучасним досягненням методики навчання іноземних мов і забезпечувати реалізацію новітніх технологій навчання іноземної мови.

Згідно з такими критеріями як значущість, призначення та застосування технічної апаратури засоби навчання іноземної мови розподіляються на основні і допоміжні; для вчителя і для учня; технічні та нетехнічні.

В ідеалі усі засоби мають бути представлені в навчально-методичному комплексі (НМК), за яким проводиться навчання іноземної мови у даному класі середнього навчального закладу. В такому разі НМК і є основним засобом навчання у всій повноті його компонентів: підручника, книжки для вчителя, лінгафонному практикуму, комп'ютерних програм, комплексу програм, комплексу слайдів, діафільмів, аудіо- та відеокaset, таблиць тощо. Ті засоби, які вчитель використовує додатково до основних засобів навчання, вважають допоміжними. Це можуть бути спеціально підібрані серії малюнків, виготовлені вчителем роздавальні навчальні картки, таблиці, схеми, а також ілюстровані журнали, афіші, фотографії та ін.

Вибираючи засоби навчання іноземної мови, передусім підручник, слід пам'ятати про їх відповідність віковим особливостям учнів, рівню їх мовної та мовленнєвої підготовки, реаліям сучасного життя, вимогам чинної програми.

Усі ці засоби навчання іноземної мови призначені для вчителя і для учня. Комплект для вчителя складається із Державного стандарту з освітньої галузі "Іноземна мова", книжки для вчителя, посібника для позакласної роботи, набору фоно- і відеофонограми, таблиць, малюнків, збірника вправ, магнітної дошки, набору слайдів, діафільмів. Комплект для учня включає підручник, книжку для читання, довідники, словники, роздавальний навчальний матеріал, вправи на друкованій основі або на аудіокasetі, відеограми, комп'ютерні програми. Як засіб навчання підручник займає особливе місце у комплекті для учня, він є головним навчальним посібником. У ньому міститься методично організований мовний та

мовленнєвий матеріал, вправи для оволодіння цим [матеріалом](#) у різних видах мовленнєвої діяльності, граматичний довідковий матеріал, додаток. Високий рівень розвитку сучасної техніки створює сприятливі умови для більш успішного формування вмінь і навичок володіння мовою. Технічні засоби навчальної слухової і зорової наочності [знайшли](#) своє застосування як на заняттях в аудиторії, так і в самостійній роботі. Застосування нових видів навчальної слухової та зорової наочності викликає потребу дальшого теоретичного обґрунтування нових [методичних](#) положень, оснований на ретельних експериментальних дослідженнях. Цікаво зазначити, що використання технічних засобів останнім часом знаходиться в тісному зв'язку з питаннями програмованого навчання. Широко застосовуються методи роботи з діафільмами. Оцінку навчальним можливостям різних діафільмів та прийомів роботи з ними доцільно давати, виходячи з навчальних завдань на всіх етапах процесу оволодіння мовним матеріалом. Цими етапами вважають: "презентацію" (сприйняття навчального матеріалу у цілісній, звичайній формі: учень повинен дивитись на екран і слухати дикторський [текст](#) у запису чи у виконанні самого вчителя); "семантизацію" ([розуміння](#) змісту дикторського тексту та основних його мовних особливостей); "відтворення" (закріплення іншомовного матеріалу в незмінній формі); "вирівнювання" (навчання [школярів](#) змінювати раніше закріплений мовний матеріал); "мовну практику" (тренування учнів у застосуванні мовного матеріалу до діафільму у більш комунікативно спрямованих умовах).

Картини, таблиці, схеми – найбільш масовий вид унаочнення процесу [викладання іноземної мови](#).

Вчителі застосовують саморобні наочні посібники, які виготовляються в кожній школі та до кожної навчальної теми. Можна виготовити серію епіфільмів та діафільмів, які охоплюють весь цикл навчання усної мови в кожному окремому класі. Крім [того](#), в школах виготовляють навчально-

Таблиця 1.1

Матеріальні форми представлення навчальної інформації викладачем ВНЗ

МАТЕРІАЛЬНІ			
ТЕКСТОВІ	ГРАФІЧНІ		ЦИФРОВІ
Письмові	Піктографічні	Ізографічні	
- <i>рукописні</i>: плани лекцій, практичних і семінарських занять; твори, листи; - <i>друковані</i>; - <i>макротексти</i>: (розділ підручника, параграф); - <i>мікротексти</i>: (уривок статті, анкети, тести, картки, контрольні і самостійні роботи, правила, теореми, закони).	фотографія, картина, технічний малюнок, скетч, креслярська робота, схема, піктограма, знаки, і символи.	графік, гістограма, діаграма, таблиця, формула, номограма	цифри різних систем числення, таблиця множення, математичний приклад, математичні знаки тощо.

Таблиця 1.2

**Нематеріальні форми представлення навчальної інформації
викладачем ВНЗ**

НЕМАТЕРІАЛЬНІ			
Текстові		Звукові	Візуальні
Усні	Аудіо/відео/ ЕОМ тексти		
<i>монологічне висловлювання</i> (повідомлення, опис, пояснення, інструктаж); <i>діалогічне висловлювання</i> (бесіда, діалог, опитування).	• навчальне кіно; -уривки телепередач, -приклад занять, що були зняті на відео; • аудіоказки; джазові ритми; звукові листи; мережеві освітні програми; відеопрезентації та ін.	• <i>сигнали</i> (шуми різного походження – побутові, на вулиці, сигнал регулювальника та ін.); • <i>звукові форми</i> (музичні твори, пісні, уривки радіопередач тощо.).	<i>досліди</i> (хімічних або фізичних реакцій); <i>спостереження</i> навколишніх явищ, муляжі та ін. <i>наочні засоби;</i> <i>пантоміма,</i> <i>танець.</i>

Тексти можуть бути представлені як у друкованому, так і в рукописному вигляді. Одиницями тексту на семантико-структурному рівні є висловлювання, або ряд висловлювань об'єднаних семантично і синтаксично в єдиний фрагмент. На композиційному рівні прийнято виділяти абзаци, параграфи, глави, розділи, а також закінчені тексти у вигляді листів, анкет тощо. У роботі з інформаційними джерелами викладач може використовувати як оригінальні тексти (навчальні програми, параграфи підручника), так і створені особисто (тексти лекцій, повідомлень, листи, рекламу, картки, тести тощо).

У процесі вивчення, наприклад, іноземної мови у поєднанні з автентичним представленням вони створюють відчуття природного мовного

середовища. Так, використання тексту, оформленого у вигляді газетної статті, допоможе мотивувати студентів, підвищить інтерес до виконання певних завдань. Застосування текстових форм дозволяє побачити вживання граматичних часів у зв'язаному і завершеному смисловому плані, побачити їх функціонування в різних жанрах.

Опорний конспект, або лист опорних сигналів (ЛОС) – це побудована за спеціальними принципами візуальна модель змісту навчальної інформації. Поняття опорний конспект пов'язане з ім'ям педагога-новатора В.Ф. Шаталова, який уперше почав застосовувати і дав обґрунтування асоціативних опорних конспектів. Опорний конспект – це система опорних сигналів у вигляді короткого умовного конспекту. Ця модель лаконічно відображає основні смислові пункти теми, що вивчається. Використання графічних прийомів підвищує мнемонічний ефект. Цей вид викладання навчальної інформації прийнято вважати якісно новим етапом у схематизації навчального матеріалу. Він більшою мірою, ніж будь-яка інша схема, враховує психологічні особливості сприйняття навчальної інформації, оскільки не має сталої структури. У звичайній схемі інформація не кодується, а представлена у вигляді суджень чи визначення понять. Опорний конспект повинен бути дуже стислим. Кожен символ, слово або знак відображають тільки найбільш головне. Зазвичай сигнальні опори – це тільки натяк на те, що треба розповідати.

Текст містить елементи орієнтиру, до яких належать назва підручника, тексту, розділу, параграфа, іменні і предметні вказівники, що забезпечують швидкий пошук необхідної навчальної інформації. *Позатекстові компоненти*, до яких відносяться малюнки, схеми, карти, таблиці, фотографії, допомагають організувати краще засвоєння навчальної інформації, викладеної в тексті, полегшити її розуміння, підвищити мотивацію навчання.